

İşgal Yıllarında Seçim, Basın ve Propaganda

Nil Türker Tekin¹

Özet

Bu makale, I. Dünya Savaşı'ndan yenik ve işgal altında çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu topraklarında başlayan bağımsızlık mücadelesi sırasında yapılan seçimleri anlatmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda bir komutan olan Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından bağımsızlık mücadelesi için kamuoyu oluşturmak amacıyla "Minber" ve Milli Mücadele'yi başlatırken "İrade-i Milliye" gazetelerini kurmasının önemini tartışmakta, basının önemini vurgulamakta ve basının rolünü öne çıkarmaktadır. Amasya Protokolü'nden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar Milli Mücadele'nin hemen her aşamasında milli egemenlik kavramının öne çıkarılması vurgulanırken, Milli Mücadele'nin başlangıcında 1919 seçimlerinde basının ve propagandanın rolü inceleniyor. Sivas Kongresi'nin kararıyla yayın hayatına başlayan "İrade-i Milliye" gazetesi ile İstanbul'un önde gelen gazetelerinden "İkdam" ve "Yeni Gün" de seçimlere ilişkin çıkan yazılar mercek altına alınıyor. Özellikle gazetelere yansıdığı şekliyle halkı oy kullanmaya teşvik eden söylem aktarılıyor. Makalede, Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Kurtuluş Savaşı'nın işgal altında bile ulusal egemenlik ilkesine bağlı kalarak nasıl güç ve meşruiyet kazandığı vurgulanıyor. Basının Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın açılması için gösterdiği çabalar, basının ulusal egemenliğin inşasındaki rolüne ışık tutuyor.

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'ndan (1914-1918) mağlup bir devlet olarak çıkmış ve Ortadoğu'daki topraklarının neredeyse tamamını kaybetmiştir. Savaşta kaybetmediği Anadolu coğrafyası ise emperyalist devletlerin önceden kendi aralarında yaptıkları antlaşmaların uygulamaya geçmesiyle beraber işgal edilmeye başlanmıştır. Anadolu'da başlayan bu haksız işgaller, beraberinde bir direncin yani Milli Mücadele'nin doğmasına yol açmıştır. Mustafa Kemal Paşa ise I. Dünya Savaşı sırasında Çanakkale, Kafkasya ve Suriye-Filistin Cephelerinde görev yapmış, Mondros Ateşkesi

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, ORCID:0000-0001-6287-4975

Antlaşması'nın imzalanması sonrası Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na atanmıştır. Yıldırım Orduları'nın dağıtılması müteakiben 1918 Kasım ayının 13'ünde İstanbul'a giderek ve oradaki hükümet değişikliklerinde etkili olmaya çalışmış, fakat herhangi bir başarı elde edemiştir. İstanbul'da kaldığı müddet zarfında yakın dostu Fethi Okyar'la *Minber* adlı bir gazete çıkarırlar. Gazetenin amacı kamuoyunun aydınlatılması ve halkın yönlendirilmesiydi².

Bu gazete sansüre uğradığı için 20.12.1918 tarihinde son sayısını yayımlamıştır. Ayrıca Pera Palas Oteli'nden sonra yerleştiği Şişli'deki evde arkadaşları Rauf bey (Orbay), A. Fethi Bey (Okyar), Kazım Bey (Karabekir), İsmail Bey (Canbulat), Ali Fuat Bey (Cebesoy) ve İsmet Bey (İnönü) ile bir toplantı yapmış, fikir teatisinde bulunmuşlar ve İstanbul'da istenilen sonucun elde edilemeyeceğinde fikir birliğine vararak eylemleri Anadolu'ya kaydırma kararı almışlardır. Mustafa Kemal Paşa, yukarıda da belirtildiği üzere vatanın kurtarılmasını amaçlayan çalışmaları İstanbul'da yapamayacağının farkına varmış ve Anadolu'ya geçebilmenin fırsatlarını aramaya başlamıştır. Samsun ve çevresindeki karışıklar ve itilaf devşletlerinin bu konudaki serzenişleri Mustafa Kemal'e Anadolu'ya geçme bahanesini yaratmıştır. Bu arada Babiali, bölgeye yüksek rütbeli bir subayın gönderilmesini düşünmüş, bu durumda Mustafa Kemal'i İstanbul'dan uzaklaştırmaya çalışan Damat Ferit Paşa da aradığı bahaneyi bulmuştur. İngiltere'nin de Mustafa Kemal'e karşı bir tavrı olduğu oldukça nettir. İngilizlerin, Mustafa Kemal ile ilgili olumsuz fikirleri olduğunu, onu tutuklatmak ya da sürgüne gönderme şeklinde olumsuz fikirleri olduğu görülmektedir. Yani Damat Ferit Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'dan uzaklaştırma isteği yalnızca Damat Ferit'e ait bir fikir değildir. Damat Ferit Paşa ve İngilizlerin dışında Mustafa Kemal Paşa'nın İttihatçılara ve Almanlara uzak olması, Enver Paşa'nın yanında yer almaması, aşağıda adını vereceğimiz Genelkurmaydaki bazı yetkililerin Mustafa Kemal Paşa'ya yakınlığı, ona bu görevin verilmesinde etkili olmuş diğer nedenlerdir. Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın (Çobanlı) ve Kazım Paşa'nın (İnanç) desteği ile Mustafa Kemal Paşa 29.4.1919 tarihinde Dokuzuncu. Ordu Müfettişi olarak (daha sonra Üçüncü Ordu) Orta ve Doğu Karadeniz bölgesindeki karışıklığı engellemek, bölgedeki silah ve cephaneyi toplamak ve aynı bölgedeki mille direniş hareketlerini engellemek için vazifelendirilmiştir. Görev bölgesi içinde; Sivas, Van, Erzincan, Erzurum ve çevresi de vardır. Mustafa Kemal Paşa'nın Ordu Müfettişliği görevi hem askeri hem idari yetkiyi kapsıyordu. Ayrıca Üçüncü ve Onbeşinci Kolordular da Mustafa Kemal Paşa'nın emir ve yetkisi altına verilerek kendisi 16.5.1919'da Samsun'a gönderilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın yapacağı işler arasında, bölgede

2 Tevetoğlu 1988, s.183.

bozulan iç asayişini sağlamak, bölgedeki silahların ve cephanenin toplatılması ve depolara taşınması sayılabilir. Mustafa Kemal Paşa 17 kişilik maiyetiyle beraber İstanbul'dan yola çıkmış ve 19.5.1919 tarihinde Samsun'a ulaşmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, padişahın kendisine verdiği görevleri bir yana bırakarak Havza Bildirgesi ile durumu yani işgaller ve direniş ile ilgili bilgileri bazı önemli Vali, komutan ve mutasarrıflara bildirmiş 22.6.1919'da yayımladığı Amasya Genelgesi ile de bağımsızlık mücadelesini ve Anadolu ihtilalini başlatmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın, fırsatını bulduğu her toplantıda, yayımladığı her bildiri de ulusal egemenlik kavramını ön plana çıkarttığını görmekteyiz. Erzurum ve Sivas kongreleri ise genelgede duyurulan kararların, bölgesel ve ulusal delegeler tarafından da onaylanması anlamını taşıyordu. Özellikle, her iki kongrede de Osmanlı Mebusan Meclisi'nin tekrar toplanması isteniyordu. Çünkü ulusal egemenlik kavramının meşruluk kazanması ancak halkın seçtiği mebuslardan oluşan meclis ile mümkündür. İşte bu durum her iki kongrede de karar haline gelmiştir. Ayrıca Sivas Kongresi'nde ülkenin çeşitli bölgelerinde kurulmuş bölgesel kurtuluş dernekleri birleştirilmiş, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (AveRMHC) adını almıştır. Böylece Milli Mücadele'nin tek elden yürütülmesi amaçlanmış, ulusal egemenliğe giden yolda önemli bir mesafe kat edilmiştir. Ayrıca, Erzurum Kongresi'nde kurulmuş olan Temsil Heyeti bu kongrede Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında tüm ulusun delegeleri tarafından onaylanmıştır. Bütün bu gelişmeler sırasında Damat Ferit Paşa hükümeti istifa edene kadar Anadolu, İstanbul ile her türlü bağlantısını kesmiş ve sonunda Damat Ferit Paşa istifa etmek zorunda kalmıştır. Yeni kurulan hükümet de 9.10.1919'da "Mebuslar seçimine mahsus kararnameyi" yayımlamış ve seçimlerin yapılmasını bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa ile İstanbul Hükümeti'nin temsilcisi Salih Paşa arasındaki Amasya Görüşmeleri sırasında (20-22.10.1919) 5 maddelik bir protokol imzalanmış, bu protokole özellikle Mebuslar Meclisi'nin İstanbul'un dışında toplanması istenmiştir. Salih Paşa Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin İstanbul'un dışında toplanması isteğini padişah ve sadaret kabul ettirememiş, bu olumsuz görüşe Osmanlı Kanun-i Esasiye'yi dayanak noktası haline getirmiştir. Ayrıca protokol maddelerinin meclisin toplanması dışındakilerinin hiçbirini padişah kabul etmemiştir³. Fiilen düşman işgalinde olan ve zararlı cemiyetlerin yoğun faaliyet sahası olarak kullandığı İstanbul, meclis için hiç de güvenli bir yer değildi. Bu nedenle de Mustafa Kemal Paşa'nın Mebuslar Meclisi'nin İstanbul'da toplanması kararıyla ilgili endişeleri vardı. Ancak Mustafa Kemal, bu fikrinin olabilirliğini AveRMHC ve kolordu komutanlarına çektiği

3 Türker Tekin 2001, s. 51-58.

telgraf ile sormuş ve son olarak Sivas'ta komutanlarla yaptığı görüşmelerden meclisin İstanbul'da toplanması fikri ağırlık kazanınca o da bu fikre uyarak seçimlere katılma kararı almış ve Erzurum mebusu (milletvekili) seçilmiştir.

1919 seçimlerine AveRMHC'nin yanı sıra Osmanlı Çiftçiler Derneği, sadece İstanbul'dan olmak üzere ise Milli Kongre ve onunla birleşen Milli Ahrar, Ahal-i İktisat Fırkaları, ayrıca Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası, Milli Türk Fırkası, Sosyalist Birliği, Türkiye İşçi-Çiftçi Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası da katılmıştır⁴. Hatta Zeytinburnu Fabrikasının ustabaşı Numan Efendi'nin de mebus seçildiği bilinmektedir⁵. Seçimler, AveRMHC'nin zaferi ile sonuçlanırken, Osmanlı Çiftçiler Derneği de İstanbul ve Anadolu'dan mebus çıkarmayı başarmıştır⁶. Sivas Kongresi'nde alınan karar gereğince İrade-i Milliye adıyla bir gazete yayımlanmaya başlamıştır. Bu gazete AveRMHC'nin adeta sözcülüğünü yapmış ve 1919 seçimlerinde de propaganda görevini üstlenmiştir. Bu gazetede "İntihabat" (seçim) başlığı altında çıkan yazıda seçimin önemi vurgulanmakta ve şöyle denilmektedir⁷: "Bir hak veya bir vazife olmak üzere telakki edilen intihab şüphesiz ki nefsimizde bir kuvvetir... Pek ayandır ki intihab mevcut olmadığı zaman efradı milletin iradesi bir tazyik altında kalır... İntihab, efrada intikal itibariyle, hak şekli alır. Herkesin intihabata iştirak hakkı mevcuttur".

Aynı yazıda seçimlere Kuvay-ı Milliye ve Müdafa-i Hukuk Cemiyeti taraftarlarının müdahale ve baskı yapmadığı belirtilmekte ve "intihab ile sine-i milletten dönmüş hakiki bir vekil-i meşgul sıfatı ile meydana mücahedeya (güç sarf etmek, bir işi yapmak için çaba sarfetmek) atılmaları istikbalimizin kemaline beraat, istihsal ve tarihimiz içinde bir sahife-i şeref meal olacaktır", denilerek işgal altındaki Anadolu'da bu seçimlerin özgürlüğe kavuşmak bakımından önemini vurgulanmıştır.

İrade-i Milliye, seçimlerin ertelenmesi için yapılan karşı propagandaların olduğunu, ancak sonuçsuz kaldığını belirtirken⁸ Hürriyet ve İtilaf Fırkası, tüm partileri çatısı altında toplamaya çalışmıştır. Özellikle ideolojik olarak en yakın olduğu Sulh ve Selâmet-i Osmâniyye Fırkası ile yapılan ittifak çalışmaları da sonuçsuz kalınca, şubelerine "Millî Harekât" adı altındaki tahakküm dolayısıyla serbest seçimlerin mümkün olamayacağını ileri sürerek seçimlere katılmama kararı almıştır (1.11.1919). İlk toplantısını

4 Tunaya 1952, s. 399-478.

5 Baykal - Baykal - Özbey 2018.

6 Tunaya 1952, s. 459.

7 *İrade-i Milliye*, 10 Teşrinî sani 1335, sayı 11, s. 1.

8 *İrade-i Milliye*, 8 Kanunî evvel 1335, sayı 15, s. 1: "Meclis-i Milli'de"

12.1.1920'de yapan meclise Anadolu'dan yirmi civarında Hürriyet ve İtilâf taraftarı mebus girmişse de, fırka, bunların istifasını istedi⁹.

Ayrıca AveRMHC 'nin kadınları, seçmenlerin isabetli seçim yapabilmeleri için ev ev dolaşarak seçimlerin önemini anlatmaya çalışmışlardır¹⁰.

Yunus Nadi ise *Yeni Gün* gazetesinde çıkan bir yazısında; Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Anadolu 'daki harekete karşı bakış açısını şu cümlelerle aktarmıştır¹¹: “ ... son Ferit Paşa hükümeti'nde beş on gün nazırlık edip, çekilmiş bir zat o zaman hiç umulmadığı halde bize şu vakayı nakletmişlerdi: Meclis-i Vükela 'da sadrazamın Anadolu 'daki Teşkilat -1 Milliye 'ye karşı asker sevki teklifini kabul etmeyen bunu ne esasen caiz ve ne de zaten mümkün ve müsemmir görmeyen bil-mukabele derki: - Hemen vurup kırmak tarafını düşüneneğimize bir de işin olur tarafını tetkik edelim. Teşkilat-1 Milliye 'nin haysul mecmuu ne istiyor? Vatanın selamet ve tamamiyetini biz bu talebe muvarız olabilir miyiz? Elbette değil.... Nihayet Teşkilat-1 Milliye'de bir de hususiyle muttalliblerinin başlıcası olarak neyi istiyor? Acilen intihabat icrasıyla hal ve mevki'e kuvvei teşriyyenin, yani irade-i milliyenin hakim olmasını pek iyi herşeyi haledecek olan bu noktada Teşkilat-1 Milliye ile neden ihtilaf ettiğimizi ben anlamıyorum. Bugünden tezi yok en kısa tarihleriyle intihabat icrasına ciddiyetle teşebbüs edelim. Memleketin dahilinde sükun ve intizamını iade, harice karşı ise vakar ve kemalini irae (göstermek) edecek yegane tarik (yol) bundan ibarettir. Zaten mesele bir Kanun-i Esasi meselesidir. O cihetle hatta burada duru dıraz (uzun uzadıya) münakaası bile caiz görülme yeridir”

Damat Ferit Paşa'nın bu konuşma sırasında, “- Pekiyi ama, derhal intihabat icrasına şur'u etsek (başlasak) gelecek mebusların yüzde doksani İttihada çıkar.” şeklindeki endişesini belirttikten sonra yukarıda sözü geçen zatın: “.- İntihabat gibi neticesi itibarıyla memlekete bu kadar hayır ve menfaati dokunacak bir vacibenin (yapılması gerekli olan) böyle bir vahimeye (kuruntuya) feda edilmesi hak ve mantığa muvafık (uygun) olamaz. Haydi bir an için bu vehmi (kuruntuyu) bir hakikat gibi kabul edelim. Öyle dahi olmak lazım gelse, iyi ya, biz de yüzde doksan gibi kahir (üstün) bir ekseriyet halinde tecelli edecek olan neticeye iltihak ederiz (katılırız). Sadrazam Paşa'nın düşünüşüne doğru desek bizim memlekette halkın -o da şüpheli olmak üzere- yalnızca yüzde onuna istinat ettiğimize (dayandığımıza) hükmetmek lazım gelecek ki, hiçbir şey olmasa yalnız bu vaziyet bizim hal ve mevkiimizin garabetini (tuhaflığını) göstermeye

9 Birinci 1998, s. 507-511.

10 Goloğlu 1970, s. 45.

11 *Yenigün*, 13 Teşrini evvel 1335, s. 1: "Yine intihabata dair- Teşkilat kuvveti"

kifayet eder (yeterlidir)” sözleri yüzünden ertesi günü Resmi Gazete’de “bir nazırın istibdali (değişimi)” şeklinde yorumlandığını ifade etmiştir. Yunus Nadi aynı yazıda: “..intihabatta herkes reyini fertten ferde verecek olmakla beraber esasen takip olunacak hattı hareket asgarisi cemiyetler ve firkalar halinde toplu toplu yürümekten ibaret olabilir. Meşrutî hayata dahil bulunan milletlerde idrak seviyesi bu türlü hareketi mümkün ve hatta zarurî kılacak surette yükselmiştir...Bize göre önümüzdeki intihabatta halkın etrafında toplanacağı, esas, memlekette mütarekeden beri içinde yaşatıla geldiğimiz yer yer felaketli, her tarafta ve daima buhranlı ve endişe bahş vaziyet ve şerait açıktan açığa tayin ve irac (göstermek) eylemektedir.” diyerek seçimde herkesi birliğe çağırmıştır.

1919 yılında Anadolu halkı için bir takım kırmızı çizgiler oluşmuştu. Bunlardan bir tanesi ve en tehlikeli görüleni İttihatçı olmaktı. Özellikle Osmanlı Devleti’nin savaştaki kayıplarından sorumlu görülen bu parti sonrasında liderlerinin de ülkeden kaçmasıyla halkın gözünden iyice düşmüş bir oluşuma dönüşmüştü. Bu bağlamda halkın Kuvayı Milliyecilere destek olması için İttihatçılarla hiçbir bağlarının olmadığına ikna edilmeleri gerekmektedir. Basın bu konuyu da irdelemiştir. *İkdam* gazetesinde çıkan bir haber baktığımızda Kuvayı Milliye rüesasından (reislerinden) Vasıf Bey, hiç kimsenin zorlanmadığını ve vatana hizmet için çalıştıklarını belirtmiş, İttihat Terakkicilerin Temsil Heyeti’ne veya Kuvayı Milliye’ye girmek istediklerini ancak Temsil Heyeti’nin bunu reddettiğini beyan ederek Temsil Heyeti ve Kuvayı Milliye’nin İttihat ve Terakki’den farklı ve ayrı olduğunu vurgulayarak, halkın korkusunu giderip sempatisini kazanmaya çalışmıştı¹².

Harbiye Nazırı Cemal Paşa da (Mersinli) Mustafa Kemal Paşa’ya gönderdiği yazısında “Mebusların seçimine hiçbir şekilde karışılmamış olduğu kanısı umumidir.” diyerek seçimlerin tarafsızlığını vurgulamıştır¹³.

Mustafa Kemal Paşa’nın Kuvayı Milliye ile ilgili gönderdiği telgraf ise tüm şüpheleri giderici ve halkı milli harekete çekici niteliktedir. M. Kemal’in AveRMHC Heyeti Temsiliye’si namına yayımladığı bildiride ise genel duruma değinmiş seçimler esnasında kanunlara kesinlikle karışılmayacağını belirtmişti¹⁴.

1919 seçimlerinde gayr-ı müslimlerin seçime katılmayacağına dair haberlerin dış basındaki yansımada (*Monitor Europeanal*) Anadolu’da başlayan Milli mücadele hareketinin “katılmama eyleminde” sebep olarak

12 *İkdam*, 27 Teşrinî evvel 1335, s. 3.

13 Goloğlu 1970, s. 47.

14 *İrade-i Milliye*, Teşrinî evvel 1335, sayı 7, s.1.

gösterildiği belirtilmiştir. Ancak Osmanlı basınında yer alan haberlerde, Anadolu'dan gelen telgrafların gayri müslimlerin tümünün böyle düşünmediğini gösterdiğini yazmıştır¹⁵. Özellikle Sinop bölgesi örneği verilerek Samsun metropoliteninin tüm baskılarına rağmen Gayri Müslimlerin seçimlere iştirak ettiğini belirtmiştir¹⁶. 1919 seçimlerinde Anadolu, kısmen İstanbul Hükümeti'nin denetiminden çıkmıştı. Bu durumda Sivas Kongresi sonrası yaşanmış olan ve 21 gün süren “telgraf Protestosu”nu etkisi çoktu. Bu protesto olayı Temsil Heyeti'nin emriyle Anadolu'daki tüm valilerin İstanbul Hükümeti'nden gelen hiçbir emri yerine getirmeyişleri ve nihayetinde Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin istifa etmesi idi. Bu olay Mustafa Kemal Paşa'nın deyimiyle İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'ya tabi olması olarak yorumlanmıştır. Merkezi otorite güçsüz imajı halkın de seçimlere olan ilgisini azaltması diye basında konuyla ilgili yazılar yayınlanmıştır. Özellikle *İkdam* gazetesinde İstanbul'un önemini daha da vurgulayan yazılara yol açmıştı. Ancak tabii ki bu yazılarda “İstanbul Anadolu'ya hakim olamıyor tezi” yerine partilerin taşra teşkilatının yetersizliği neden olarak gösterilmiştir¹⁷.

1919 yılının tüm olumsuz koşulları içinde milletvekili seçimleri çok önemsenmiş ve kamuoyuna bazı önerilerde bulunulmuştur. Örneğin *Yeniğün* gazetesinde çıkan bir yazıda¹⁸ “...milli vahdetin halden (bozukluktan) vikayesini (korumak) temin için ne yapmalı? Yani hali hazırda iki şey gözetmek lazımdır: 1- İntihabatın kanun dairesinde ve tamamen serbest olması 2- Fakat, teferruat hakkındaki ihtilafattan milli vahdetin müteessir olmaması. Her memlekette herhangi bir zamanda yapılacak herhangi bir intihabatta mutlak hakkında milletin reyini almak icab eden mühim bir mesele bulunur. Bugün bizim intihabatın yegane mevzuu gayesi de Türk milletinin istiklalini, hakkını hürriyetini, bir kelime ile, bütün varlığını kurtarmaktır. Binanaleyh mesele: a) Ne bir fırka meselesidir, b) Ne, herhangi bir sınıfın menfaati meselesidir, c) Ne muhafazakarlık ve hürriyetperverlik gibi bir hissiyat ve hayati anlayış meselesidir, d) Ne de bir siyaseti hariciye meselesidir, bilakis mesele, tam ve hakiki manasıyla: Milletın varlığını kurtarmak meselesidir. Bir seneden beri Türk halkı çok hakaret ve zulüm gördü...Şimdi hakkını müdafaa edecek, vahdetini (birliğini) kurtaracak, medeniyeti ile hırsı ile bütün milletler gibi millet olarak kalma hakkını isteyecektir”, denilerek herkesin bu fikir etrafında toplanarak parti ayırımı yapılmamasının gerekliliği belirtilmiştir. Birlik ve beraberlik kavramları vurgulanmıştır.

15 *İkdam*, 29 Teşrini evvel 1335, s. 1.

16 Baykal - Baykal - Özbey 2018.

17 *İkdam*, 9 Kanun-i evvel 1335, s. 1.

18 *Yeniğün*, 15 Teşrini evvel 1335, s. 1.

1919 seçimleri Türk halkının bir anlamda kaderini tayin eder niteliktedir. Bu önemi vurgulamak için yalnızca gazete makale ve haberleri değil propaganda amaçlı çeşitli yazıların gazetelerde yayımlandığını ve halkın oy kullanmaya çağrıldığını görmekteyiz. Bunlardan bazı örnekler şunlardır:

“Vatandaş! Müntehibi sanilerin intihabatında akıllı davran. Ancak senin arzu ettiğin mebus namzetlerini intihab etmeye taraftar olanlara reyini ver. Senin iltizam ettiğin (gerekli gördüğün) mebus namzetleri hangi fırkanın, cemiyetin listesinde ise ancak o teşkilatların müntehibi sani listesine reyini ver.”¹⁹

“Vatandaş! intihabata tamamen alakadar ol... Yalnız kendin uyanık olma ile iktifa etme (yetinme) , vatandaşlarını da uyandır, onları da rey vermeye sevk et !... Sandığa atılan bir rey ekseriya bir iyi mebusun meclise girmesine sebep olur.”²⁰.

“Vatandaş! İntihab zamanı yani imtihan zamanı geldi. Ancak menafi-i aliye-i vataniyeyi (vatanın büyük çıkarlarını) her türlü ihtirasın fevkinde tutacak ve müstakbel meclisi millimizde en muğlak mesaili siyasiyeyi bi hakkın idrak ve ihata edecek (kavrayacak) evsafi haiz zevata (niteliğe sahip kişilere) rey vermelisin”.²¹.

“Seçimler hayati bir meseledir. Bir milli vazifedir!”²²

Yeniğün Gazetesi’nde halkın seçimlere katılması için çağrı niteliğinde yazılar çıkmış ve bu yazılarda seçimlere katılmayanların Yunan Başbakanı Venizelos’a hizmet edeceği vurgulanmıştır²³.

Aynı gazetede daha sonraki günlerde mebus seçimlerinin Osmanlı Devleti’nin imzalayacağı barış antlaşmasında çok önemli rol oynayacağı ve ülke bütünlüğü için seçimlerin hayati bir önem taşıdığı, oy vermemenin intihar ile aynı anlamda olduğu gazetede yer alan şekliyle “kendi kendimizi hançerlemek olacağı” vurgulanmıştır²⁴.

Osmanlı Mebuslar Meclisi seçimlerinde Mustafa Kemal, Erzurum milletvekili seçilmiş, ancak güvenlik açısından İstanbul’a gitmemiş, gelişmeleri Ankara’da izlemiştir. Seçimlerde 168 milletvekili seçilmiştir. Mustafa Kemal’in Erzurum milletvekilliği ile ilgili, İstanbul Hükümetinin hazırladığı raporda,

19 *İkdam*, 25 Teşrini evvel 1335, s. 1.

20 *İkdam*, 23 Teşrini evvel 1335, s. 1.

21 *İkdam*, 19 Teşrini evvel 1919, s. 1.

22 *Yeniğün*, 14 Teşrini evvel, 1335, s.1.

23 *Yeniğün*, 19 Teşrinievvel, 1335, s.1.

24 *Yeniğün*, 23 Teşrinievvel 1335, s.1.

Erzurumluların Mustafa Kemal Paşa'yı kendilerine milletvekili seçmelerinin tek nedeninin “canlarını ve vatanlarını koruma kaygusuyla girişilmiş olan milli mücadeleye Mustafa Kemal Paşa'nın da katılmış ve milli çabalarla milli kuruluşları düzenlemeye çalışmış olmanın yarattığı saygı” olduğu anlatılarak bunu “beşyüz mühürlü tutanakla ilan edildiği” belirtilmiştir²⁵.

Kazanan mebusların bir kısmı ile mebuslar İstanbul'a gitmeden önce Ankara'da görüşmüş ve bazı isteklerde bulunmuştur. Mustafa Kemal, Ankara'da, seçilen mebuslarla (çoğunluğu Müdafaa-i Hukuk gruplarındandır) görüşmüş ve onlardan kendisini İstanbul'da Meclis-i Mebusan Reisi seçmelerini, aynı Meclis'te AveRMHC grubu kurmalarını, yeni bir hükümet kurulmasını ve kendisinin hazırladığı bir bildiriye (Misak-ı Milli) Meclise kabul ettirmelerini istemiştir.

Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı 12.11.1920'de İstanbul'da toplanmıştır. İlk gün çoğunluk sağlanamadığından, 97 mebus ile çalışmalarına başlamıştır. Meclis Başkanı'nın Reşat Hikmet Bey olması (padişahın onayladığı isim), Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da görüştüğü mebuslara sunduğu isteklerinin çok da kolay onaylanmayacağına göstergesidir. İstanbul'daki Meclis'te hem padişahın hem de İtilaf Devletlerinin baskısının hissedildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca seçilen Mebuslar Mecliste AveRMHC grubunu da kuramamışlardır. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanındaki 80 mebus, “Felah-ı Vatan” adıyla bir grup kurmuşlardır. Bu grup Milli Mücadele yanlısı olup Mustafa Kemal Paşa'nın hazırladığı Misak-ı Milli taslağını kendi aralarında onayladıktan sonra Meclis'te de imzaya açmışlar ve onaylatmışlardır. Bu onay, Mustafa Kemal Paşa'nın görüşlerinin hukuksal dayanağı olmuştur. Bu nedenle İtilaf Devletleri'nin baskısıyla Ali Rıza Paşa istifa etmiş (4.3.1920), yerine Salih Paşa sadrazam olmuş, ancak yaklaşık 1 ay sonra Salih Paşa da istifa etmiş, Damat Ferit Paşa yeniden sadrazam olmuştur. 16 Mart 1920'de İstanbul resmen işgal edilmiş ve Mebuslar Meclisi İtilaf kuvvetleri tarafından basılmıştır. Osmanlı Meclisi de padişah tarafından feshedilmiştir (11.4.1920). Bu da Ankara'da TBMM'nin açılışını hızlandırmıştır.

Bu arada Mustafa Kemal Paşa, tüm komutanların görüşlerini alarak ulusal bir meclisin Ankara'da toplanması için 19 Mart bildirisini ile bu isteği tüm bağımsız sancak ve kolordulara bildirmiştir. Bildiriye göre; her sancaktan beş üye seçilecek, seçim, her sancakta, o sancağın kendi ilçelerinden çağıracağı ikinci seçmenlerle, sancak idare ve belediye meclisleriyle Müdafaa-i Hukuk yönetim kurullarında aynı günde ve aynı oturumda yapılacaktır. Bu seçimlere her parti, gurup ve kurtuluş mücadelesine katılmak isteyen her ferdin

25 Goloğlu 1970, s. 47.

katılabilme özgürlüğü vardı²⁶. İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'dan kaçan milletvekillerinin yanı sıra yukarıda belirtilen kurallar gereği Anadolu'da yeniden seçimler yapılmış ve Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılmıştır (23.4.1920). I. TBMM'nin toplam üye sayısı hakkında farklı bilgiler mevcuttur. Sayıların farklı olmasının nedeni, çift dereceli seçim sisteminde seçimin başlangıç ve bitiş tarihinin her yerde aynı olmaması, bazı küçük yerleşim yerlerinde mebus seçilememesi veya beklenenden daha az mebus seçilmesi, mebusların bazılarının ölmeleri, Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndaki bazı mebusların bir takım nedenlerle (sürgüne gönderilmek, tutuklanmak) Ankara'ya gelememesidir²⁷. 2010 yılında yayınlanan TBMM albümüne bakıldığında 416 mebus seçildiğini anlamaktayız²⁸. Ancak, 1923 yılında I. TBMM seçimleri gerçekleştirmek için faaliyetine son verirken üyelik sayısının 337'ye düştüğü de görülmektedir.

Seçme ve seçilme demokrasinin temel prensiplerinden biridir. Tanzimat Dönemi'ndeki il genel meclisleri için başlayan seçimler ki günümüz anlayışından farklı olsa da şeklen bir başlangıç teşkil etmektedir; günümüze kadar gelen demokrasi prensibi olarak sosyal ve siyasal yaşamda yerini almıştır. Türk halkı bu prensibi günümüze kadar geçen süreçte adeta bir gelenek haline getirmiş ve çok başarılı bir şekilde uygulamıştır.

İşgal yılları İstanbul ve Anadolu için çok zor yıllardır. Ancak "ulusal egemenlik" kavramının bu zor şartlarda bile yerine getirilmesi için harcanan ve başarıya ulaşan çaba takdire değerdir. İstanbul'daki hükümetin gönülsüzlüğüne rağmen Kuvayı Milliye ve Temsil Heyeti'nin seçimlerin yapılması konusundaki baskısının amacına ulaştığı ve seçimlerin anayasal çerçevede yapıldığı görülmüştür. Basının seçimleri yapılması için harcadığı çaba yayınlanan tüm sayılarında kendini göstermektedir. Ulusal egemenlik bağlamında Milli Mücadele yılları, günümüze kadar süregelen demokratikleşme sürecinin temellerinin sağlam bir şekilde atıldığı dönem olmuştur.

26 Karaçam-Şengil 1996, s. 62-63.

27 Demirel 1995, s. 87.

28 TBMM Albümü 2010, c.1, s. 35-87.

KAYNAKÇA

Kısaltmalar:

TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
AveRMHC	Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti

Gazeteler:

İrade-yi Milliye

İkdam

Yenişün

Kitaplar

AKŞİN 1996

S. Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Ankara, 1996.

AKŞİN 1976

S. Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul, 1976.

ARSAN 1959-1961

Nimet Arsan (derleyen), *ATATÜRK, Mustafa Kemal. Atatürk'ün Söylev ve Demecleri*, 3 cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1959 -1961.

ATATÜRK. *Nutuk / Söylev*, 3 cilt, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1986, 1987, 1989.

BİRİNCİ 1998

A. Birinci, Hürriyet ve İtilaf Fırkası", *İslam Ansiklopedisi*, c.18, s. 507-511.

DEMİREL 1995

A. Demirel, *Birinci Mecliste Mubalefet. İkinci Grup*, İstanbul, 1995.

GOLOĞLU 1970

M. Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet 1920*, Ankara, 1970.

KANSU 1998

M. F. Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

KARACA 2004

T. N. Karaca, *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.

KARAÇAM-ŞENGİL 1996

M. Karaçam-Şengil, *Birinci Dönem TBMM'nde Düşünce Akımları (1920)*, İstanbul, 1996.

LEWIS 1991

B. Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (çev. M. Kıratlı), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.

TUNAYA 1952

T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, İstanbul, 1952.

TURAN 1992

Ş. Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 2. Kitap, Ankara, 1992.

TBMM Albümü 2010: TBMM Albümü (ed. S. Yıldırım-B. K. Zeynel), cilt 1, Ankara, 2010.

TEVETOĞLU1988

F. Tevetoğlu, "Atatürk'le Okyar'ın Çıkardıkları Gazete: Minber", *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, cilt V, sayı: 13, Ankara 1988. s.183-194.

TÜRKER TEKİN 2001

N. Türker Tekin, *Anahatlarıyla Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İstanbul, 2001.